

Joan Estruch

CREC RECORDAR
MEMÒRIES

FRAGMENTA EDITORIAL

*Als meus nets,
Eloi i Roger, Biel i Ramon, Aina i Oriol.*

*I, tot copiant Max Weber,
a la Heide,
bis ins Pianissimo des höchsten Alters.*

Publicat per FRAGMENTA EDITORIAL
Plaça del Nord, 4
08024 Barcelona
www.fragmenta.cat
fragmenta@fragmenta.cat

Col·lecció ASSAIG, 52
Consell assessor PERE LLUÍS FONT
FRANCESC-XAVIER MARÍN
JOSEP OTÓN
FRANCESC TORRALBA
AMADOR VEGA

Primera edició JUNY DEL 2019

Direcció editorial IGNASI MORETA
Producció editorial ELISENDA SEVILLA I ALTÉS
Fotografia de la coberta MARIA FORTEZA

Impressió i relligat ROMANYÀ VALLS, S. A.

© 2019 JOAN ESTRUCH
pel text

© 2019 FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U.
per aquesta edició

Dipòsit legal B. 13.666-2019
ISBN 978-84-17796-08-2

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

	<i>Pròleg</i>	9
I	La família	13
II	L'escola	25
III	La Universitat de Barcelona	35
IV	Fer el soldat	49
V	Menorca	61
VI	Lovaina	71
VII	Mira-sol	85
VIII	La Universitat Autònoma	99
IX	La docència	115
X	La recerca	123
XI	Les traduccions	141
XII	Els monestirs	151
XIII	Terrassa	163
	<i>Apèndix: Una entrevista, per Martí Estruch</i>	169
	Religió	175
	Família	178
	Calaix de sastre	180

PRÒLEG

EN EL DECURS DELS ANYS he llegit molts llibres de memòries, que gairebé sempre m'han interessat força. És un gènere que m'agrada, amb el qual he tingut la impressió d'aprendre molt. Particularment m'ha fascinat el model anglosaxó del que hom anomena *intellectual portraits*: la sàvia combinació que vincula l'obra d'un autor determinat amb els trets més destacats de la seva biografia. I en algunes ocasions, en les meves classes com a professor de sociologia a la Universitat Autònoma de Barcelona, he estructurat el curs en forma d'un d'aquests «retrats intel·lectuals». M'he atrevit a fer-ho amb alguns dels grans clàssics de la sociologia, com ara Max Weber o Émile Durkheim, i amb alguns dels que considero els meus grans «mestres» en la disciplina —i que per mi són també «clàssics»—, com per exemple Alfred Schütz, Peter Berger i Thomas Luckmann.

¿Per què, aleshores, en el moment d'imaginar la possibilitat d'unes memòries meves, m'agafen tots els mals? ¿Per què les prevencions i les reserves? Òbviament, en primer lloc, perquè no hi ha punt de comparació possible entre els autors que acabo d'esmentar i jo mateix. Malgrat haver tingut, entre els meus estudiants i antics estudiants, alguns fans que creien en la importància de la meva contribució a la sociologia catalana i que més de quatre vegades m'han dit «hauries d'escriure les

teves memòries», seria absolutament presumptuós i forassenyat que pretengués equiparar-me tant als clàssics com als mestres. Però més enllà d'aquesta evidència aclaparadora, hi ha una altra raó que explica encara més les meves prevencions i les meves reserves.

Tots sabem que la nostra memòria és selectiva: és a dir, que hi ha molts fets de la nostra existència que han quedat esborrats i oblidats. Alguns, definitivament: pot ser que el nostre subconscient els hagi reprimit i eliminat; però també pot ser que, sense cap mena d'intervenció d'un mecanisme de defensa, simplement hagin desaparegut del nostre record. Alguns poden tornar a aflorar a la nostra consciència quan algú ens en fa memòria. En tot cas, veig clar que són moltes les coses que he oblidat, com si no haguessin succeït mai. Cada vegada que amb la meva germana rememorem episodis de la nostra infantesa comprovo que ella en conserva records molt més nombrosos i, sobretot, més precisos.

Però hi ha un fet que, segons com, és encara més greu que l'oblit. I és que, com escriu Antonio Machado, «la memoria es infiel: no solo borra y confunde, sino que, a veces, inventa, para desorientarnos». És a dir, que no sols he oblidat moltes coses, com si no haguessin succeït mai: és que hi ha el perill que jo mateix sigui el primer convençut que m'han succeït coses —que vaig fer això, o que vaig dir allò, o que vaig sentir allò altre— que en realitat són invents de la meva imaginació o de la meva fantasia.

Dotzenes de vegades he mirat d'explicar a classe la noció d'*alternació* que sovint fa servir Peter Berger. En síntesi, significa que contra el que solem pensar, en el sentit que el passat és fix i immutable, el passat és realment mòbil i malleable. Tendim a reinterpretar el passat en funció de les circumstàn-

cies del present. Sense saber-ho i sense voler-ho, adaptem aquest passat per tal que s'adigui a les nostres circumstàncies actuals, als nostres interessos del moment.

Veig clar que hi ha moltes coses que he oblidat, però m'agradaria no inventar res. Voldria que en aquestes pàgines no hi hagués exercicis d'alternació. Però no en puc tenir la seguretat i, per tant, no puc oferir garanties. Allí on el perill d'alternació sigui més evident, procuraré avisar, prenent precaucions de llenguatge, com ara: «jo diria que...», «em sembla que...».

D'aquí ve la formulació, deliberadament modesta i humil, del títol d'aquest llibre. No es tracta d'allò que estic segur de recordar, sinó d'allò que crec recordar.

Una altra de les coses que tothom hauria de tenir aclarida quan es posa a escriure és aquesta: ¿per a qui escrius? Moltes vegades hi ha una altra pregunta possible, tant o més pertinent: ¿contra qui et poses a escriure? En aquesta ocasió, certament, aquestes pàgines no les escriuré contra ningú. (Espero que ni tan sols contra mi mateix.) ¿Però, per a qui, aleshores? En unes altres paraules, ¿a qui pot interessar mínimament tot plegat? Sens dubte, en escriure penso en els meus familiars, en els amics, en molts antics estudiants. I això ja fa un gruix de gent considerable. ¿En algú més? Voldria pensar que pot interessar igualment el lector català culte que ha viscut situacions i experiències similars a les meves, i potser alguns lectors més joves amb ganes de fer una excursió pel que ha estat la vida d'un català, singular, com tothom, de la segona meitat del segle xx i dels primers decennis del segle XXI.

Vaig acabar de redactar aquestes pàgines pensant que estava content d'haver fet l'esforç de memòria, però sense saber si era un llibre publicable o bé un text que havia de ser tan sols assequible al meu entorn més immediat. Les vaig fer llegir

als familiars més acostats: la meva dona, naturalment, els dos fills (incloent-hi el gendre i la nora), la meva germana i un parell d'amics íntims que em coneixen bé. El diagnòstic va ser unànime: el trobaven un text publicable, però en el qual faltaven moltes coses. I és cert: se n'hi podrien haver afegit moltes més. Però, com deia un dels lectors: «És difícil dir res d'un exercici tan personal. Segur que has escrit allò que has volgut, i el que no has volgut, ha quedat per escriure.» Té raó: he escrit allò que he volgut. Però, pel que fa a la resta, no és tant que no hagi volgut escriure determinades coses, sinó que m'havia proposat escriure només aquelles coses que creia recordar, com diu el títol del llibre. I, per tant, he escrit a raig, a partir d'unes notes i d'uns esquemes previs per ordenar els temes, però sense fer cap mena de recerca o de consulta, fora de mirar les agendes d'anys enrere. I per això he fet un cas tan sols relatiu de les crítiques: sí que he revisat el text i hi he afegit algunes coses, i al final hi he inclòs, en apèndix, el text d'una entrevista que em va fer el meu fill Martí, en què m'interroga sobre algunes de les llacunes més flagrants. Però no he modificat el contingut substancial del llibre tal com l'havia pensat. I és així que el poso a les teves mans, amable lector.

Voldria expressar el meu agraïment a Ignasi Moreta, que va llegir el text i tot d'una el va acceptar per formar part del catàleg de Fragmenta. A la meva dona, Heide, i a la meva filla Mònica, que han remenat a fons l'arxiu familiar per seleccionar-ne les fotografies que s'inclouen en el volum. I a Maria Forteza, que hi ha afegit algunes fotografies seves d'aquests darrers anys.

Terrassa, febrer del 2019

I

LA FAMÍLIA

DIU ANTONIO MACHADO que «mi infancia son recuerdos de un patio de Sevilla». Jo hauria de dir, molt més prosaica-ment, que la meva infantesa són records d'un pis del carrer d'Aribau de Barcelona. Tota la meva infantesa i tota la meva adolescència, en efecte, van transcórrer en un pis del carrer d'Aribau, entre la Diagonal i la Travessera. Era un pis immens, o que a mi ara m'ho sembla, llarg i estret, amb un passadís inacabable. L'havia llogat el meu avi poc després d'acabada la guerra espanyola. La meva mare, tot i ser la gran de les dues germanes, es va casar més tard que l'altra, i com a «premi» li va tocar viure per sempre més amb els pares. Aquesta manca d'independència va amargar-li l'existència. I com que la mort del seu pare va coincidir, amb pocs mesos de diferència, amb la de l'altre avi meu, el «premi» fou aquesta vegada l'aterratge a casa de la germana gran del meu pare, una dona vídua sense fills i sense suc ni bruc. Aquesta tia meva i l'àvia materna aprengueren a fer-se mútuament la vida impossible, cosa que amargà encara més l'existència de la meva mare. Pocs mesos abans de casar-me, un vespre que el seu mal de cap crònic la tenia ensorrada a les fosques en una butaca del rebedor, i que jo havia anat a fer-li una estona de companyia, amb veu alhora tremolosa i solemne em digué: «Creu-me, pel teu bé: no et fiquis mai gent gran a casa teva.»